
Politička misao Johanna Althusiusa

Prijevod
321.01

Politika^{*}

JOHANNES ALTHUSIUS^{**}*Sažetak*

Izlaganje sadržava dva problemska kruga. U prvome se raspravlja o temeljnim pojmovima političke znanosti: što je politika, koji je njezin predmet, koja je njezina svrha; o prirodi čovjeka kao društvenoga ili političkoga (simbiotičkoga) bića; o prirodi vlasti i zakona, o funkciji održavanja i razvijanja čovjekove prirodne društvenosti u političkoj zajednici. U drugome se precizira karakter političke zajednice ili države kao univerzalne simbiotičke zajednice, kao zajednice zajednica (partikularnih javnih asocijacija – gradova i pokrajina, koji su zajednice jednostavnih i privatnih asocijacija – obitelji i udruga). Supstancijalna je odredba univerzalne simbiotičke zajednice (koju autor naziva kraljevstvom ili katkad republikom) pravo suverenosti (*ius majestatis*) ili pravo vrhovne vlasti (*ius regni*), koje neotuđivo pripada narodu ili cijelom političkom tijelu.

Ključne riječi: politika, udruživanje, zajedništvo (*communicatio*), simbiotička zajednica, suverenost

Poglavlje I: Osnovni elementi politike

(1) Politika je umijeće udruživanja [*ars consociandi*] ljudi s ciljem da međusobno uspostave, održavaju i očuvaju društveni život. Zato se zove i simbiotika.

* Objavljujemo prijevod prvoga i devetoga poglavlja (mjestimice kraćenih) glavnog djela Johanna Althusiusa *Politica methodice digesta atque exemplis sacris et profanis illustrata* (prema izboru koji je preuzet iz izdanja: Johannes Althusius, *Politica. Politics Methodically Set Forth and Illustrated with Sacred and Profane Examples*, priredio, preveo i predgovor napisao Frederick S. Carney, Indianapolis: Liberty Fund, 1995.: 17-26; 66-78). Puni je naslov izvornika, u prijevodu: *Politika Johanna Althusiusa, doktora obaju prava, metodički razdijeljena i ilustrirana svetim i svjetovnim primjerima*. Prijevod je načinjen prema latinskom izvorniku, trećem izdanju iz 1614. godine. U uglatim su zagradama navedene izvorne latinske riječi i izrazi – op. red.

** *Johannes Althusius* (1557.-1638.), njemački kalvinistički teoretičar politike i prava.

(2) Glavni je predmet politike, dakle, zajednica [*consociatio*], u kojoj se sužitelji [*symbiotici*]* međusobno obvezuju, bilo izričitim, bilo prešutnim sporazumom, na uzajamno zajedništvo [*communicatio mutua*]** svega što je korisno i potrebno za uživanje društvenog života.

(3) Svrha političkog čovjeka-sužitelja jest svet, pravedan, udoban i sretan suživot [*symbiosis*] i život u kojem ne nedostaje ništa nužno ili korisno. Doista, da bismo živjeli ovaj život, nijedan čovjek nije sam sebi dovoljan, odnosno dostatan, niti ga je priroda dovoljno opremila.

(4) Naime, kad se rodi, lišen svake pomoći, gol i nezaštićen, kao da je sve izgubio u brodolomu. Biva bačen u muke ovoga života, a nije sposoban ni potražiti majčine grudi, ni podnijeti nepravdu vlastite sudbine, niti se vlastitim nogama pomaknuti s mjesta na koje je izbačen; nije sposoban započeti ništa drugo nego prebijedan život, i to plačem i suzama, što je najsigurniji znak neposredne predstojeće nesreće. Lišen je svakoga savjeta i pomoći, koji su mu upravo tada najviše potrebni; ne može sam sebi priteći u pomoć, osim ako se ne umiješa i ne pomogne netko drugi. Pa premda mu je tijelo dobro uhranjeno, još ne posjeduje svjetlost razuma, a u odrasloj dobi ne može u sebi i kod sebe naći sva ona vanjska dobra koja su mu potrebna da bi vodio udoban i častan život, budući da nije kadar vlastitim snagama pribaviti sve potrebno za siguran život. Da bi se to nabavilo i zaliha namirnica popunjavala, muče se i trude mnogi ljudi. Dokle god, dakle, čovjek živi zasebno i sam za sebe i ne miješa se s ljudskim društvom, nikako ne može živjeti udobno i dobro u tolikoj oskudici nužnih i korisnih stvari. A budući da mu se u suživotu s drugim ljudima pruža lijek i pomoć, navodi ga se, čak i tjera da ga prihvati ako želi živjeti udobno i dobro, ili čak ako uopće želi živjeti; poziva ga se da vježba i ostvaruje one vrline koje mogu postojati samo u suživotu. I tako počinje razmišljati o sredstvima s pomoću kojih se takav suživot, od kojeg očekuje toliko ploda i koristi, može ustanoviti, održavati i sačuvati, a o čemu ćemo uz Božju pomoć govoriti na sljedećim stranicama.

(5) Riječ *politeia* ima tri glavna značenja, kako bilježi Plutarh u *Knjizi o tri vrste Države*. Najprije, naime, znači raspodjelu prava koja postoji u državi [*respublica*], što apostol Pavao zove *politeuma* (Filipljanima, 3:20). Potom, označuje način na koji se rukovodi i upravlja državom. Napokon, označuje poredak i ustav države [*civitas*] prema kojem se ravnaju svi postupci građana. U skladu s ovim posljednjim značenjem piše i Aristotel.¹

(6) Sužitelji [*symbiotici*] su suradnici (*symbōethoi*) koji, povezani i udruženi vezom sporazuma, međusobno dijele svoja dobra koja su korisna za udoban život duha i tijela; oni su sudionici (*koinōnētoi*), učesnici u zajednici.

* Izvorno grčka riječ *symbion* označuje, u biologiji, biljku ili životinju što živi u simbiozi. U prenesenom smislu simbioza je zajednica ljudi koja podrazumijeva punu uzajamnost i zajedničku korist (grčki *symbiosis* je “zajedničko življenje”) – op. red.

** *Communicatio* – u striktnom smislu priopćivanje; podjela, dijeljenje. Premda taj za njegovu teoriju ključni izraz rabi i u smislu “dijeljenja”, u specifičnoj Althusiusovoj uporabi izraz je najčešće istoznačan s *communio* (zajednica, zajedništvo) – op. red.

¹ *Politika*, 1276b 17 – 1277b 4; 1293a 35 – 1294b 41.

(7) To uzajamno zajedništvo [*communicatio mutua*], odnosno *koinopraksía*, koju sam spomenuo, odnosi se na stvari, poslove, zajednička prava, kojima se zadovoljavaju različite i mnogobrojne potrebe svakog pojedinog sužitelja, ostvaruje se samodostatnost i uzajamna pomoć u životu i ljudskom društvu, odnosno uspostavlja se i čuva društveni život. Zato je Ciceron rekao da je narod skup ljudi udružen suglasnošću oko prava i zajedničkom korišću* [*utilitatis communione consociatum*].** Zahvaljujući tome zajedništvu [*communicatio*], prihvaćaju se i izdržavaju sve blagodati i teškoće u svakoj zajednici, već prema njezinoj prirodi.

(8) Zajedništvo stvari [*rerum communicatio*] je ono u kojem sužitelji prinose stvari korisne i nužne za društveni život, radi zajedničke koristi pojedinih, odnosno svih sužitelja.

(9) Zajedništvo poslova [*operarum communicatio*] jest ono u kojem sužitelji udružuju svoje službe i poslove u svrhu društvenog života.

(10) Zajedništvo prava [*iuris communio*] jest ono u kojem sužitelji u zajedničkom životu žive i međusobno vladaju jedni drugima s pomoću pravednih zakona. To zajedništvo prava zove se zakon udruživanja i suživota [*lex consociationis et symbiosis*], pravo suživota [*ius symbioticum*], a sastoji se ponajviše od samodostatnosti (*autárkeia*), zakonita poretka (*eunómia*) i uredne državne uprave (*eutaksía*).

Takav je zakon dvojak: s jedne strane brine o ravnanju i upravljanju društvenim životom, a s druge propisuje načelo i način na koji će se stvari i poslovi dijeliti [*communicatio*] između sužitelja.

Zakon koji brine o ravnanju i upravljanju suživotom može biti opći ili poseban.

(11) Opći je i trajan zakon [*communis et perpetua lex*] da u svakoj zajednici i vrsti suživota postoje neki koji zapovijedaju – predstojnici, poglavari, načelnici – odnosno nadređeni, i drugi koji im se pokoravaju, odnosno podređeni.

(12) Naime, svako se vladanje sastoji od zapovijedanja [*imperium*] i pokoravanja. Ta ljudski je rod već od početka krenuo od zapovijedanja i pokoravanja. Naime, Adama je Bog učinio gospodarom i vladarom njegove žene i svih od nje rođenih i ostalih stvorenja,² pa se stoga kaže da je sva politička vlast i vladavina [*potestas et gubernatio*] od Boga.³ I ništa, kako Ciceron kaže u trećoj knjizi *Zakona*,⁴ ništa nije tako prikladno prirodnom zakonu i njegovu stanju kao vlast [*imperium*], bez koje ne bi moglo opstati nijedno kućanstvo, ni država, ni narod, niti cijeli ljudski rod, ni sva priroda, pa ni sam

* Usp. naš prijevod (bilingvalni): Marko Tullius Cicero, *Libri politici*, svezak I: *Država/De Re Publica*, Zagreb: Demetra, 1995., knjiga I, XXV, str. 48. Striktno rečeno, Ciceron ovdje definira “državu” (*res publica*), kao “stvar naroda, a narod nije svaka i bilo kako sastavljena skupina ljudi, nego skupina mnoštva udružena prihvaćanjem prava i zajedničkom korišću” – op. red.

** U izvorniku: “*utilitatis communione sociatus*” (nav. djelo, str. 49) – op. red.

² Post 1, 26-27; 3,16; Sir 17.

³ Rim 13.

⁴ *De Legibus*, 3,1. (Usp. Ciceron, *Zakoni*, Beograd: Plato, 2002., str. 76).

svijet. Pa ako među vladarima i podanicima vlada suglasnost i ista im je volja, njihov je život sretan i blažen!⁵ “Pokoravajte se jedni drugima bojeći se Gospodina!”⁶

(13) Načelnik, poglavar, odnosno zapovjednik upravljajući, raspodjeljujući poslove, nalažući, opominjući ili zabranjujući, primoravajući ili odvrćajući, svojim ugledom ravna i upravlja poslovima vezanim uz društveni život na korist pojedinih, odnosno svih podanika. Zato se naziva upraviteljem, ravnateljem, čelnikom, nadstojnikom, rukovoditeljem, narednikom.

O tome opširnije piše Petar Gregorije⁷: kao što duša [*animus*] u ljudskome tijelu stoji na čelu svim udovima i njima upravlja i vlada prema zadaćama koje su dodijeljene pojedinim udovima, predviđa i priskrbuje pojedinim udovima sve korisno i nužno što oni trebaju – što je korisno zasebno i ujedno općenito, odnosno cijelome tijelu, kao i ono što je korisno za javnost, kako bi se sačuvao društveni život – isto je tako u građanskom društvu nužno da jedan vlada ostalima na korist i spas pojedinaca i opću.

Dakle, vladati, rukovoditi i upravljati ne znači ništa drugo nego služiti drugima na korist i pomagati im, kao što roditelji vladaju svojom djecom, a muž ženom, kako kaže Augustin.⁸ Ili, kako kaže Toma Akvinski, upravljati znači ono čime se upravlja dovesti na prikladan način do cilja.⁹ Tako među upraviteljeve dužnosti spada ne samo to da svoj predmet očuva nepovrijeđenim, nego i to da ga dovede do cilja. Ili, kako kaže Osorius, upravljati znači usmjeriti k pravom cilju.¹⁰ Upravitelj i rukovoditelj to čini i trudi se da uz pravila, red i disciplinu dovede narod do cilja, kojem bi se svi trebali diviti.

(14) Vladanje nadređenih odnosi se i na duh i na tijelo podređenih podanika; tiče se duha, kako bi se on mogao oblikovati i u nj uliti nauči i znanja o stvarima koje su korisne i nužne u ljudskome životu; tiče se i tijela, kako bi se za nj unaprijed nabavila hrana i ostalo što mu je potrebno. Prva se, dakle, skrb odnosi na naučavanje, druga na uzdržavanje i zaštitu tijela.

(15) Naučavanje se, kao prvo, bavi upućivanjem i obrazovanjem podređenih da istinito spoznaju i štiju Boga, te propisivanjem dužnosti koje moraju vršiti prema bližnjima¹¹; potom, ispravljanjem svih loših običaja i zabluda. Prvom se djelatnošću u podanike usađuje spasonosno znanje o svetom, pravednom i korisnom, dok se ovom potonjom drže u pokornosti.

⁵ Ef 5, 21.

⁶ Kol 3, 18 i d.

⁷ Petrus Gregorius (Pierre Grégoire), *Re publica libri XXVI*, Pont-à-Mousson, 1596., I, 1, 18 i d.

⁸ *De civit. Dei* 19, 15; Seneca, *Epist.* 91; Marius Salomonius, *De principatu*, 1544., II; Giovanni Botero, *Tractatus de origine urbium, earum excellentia et agendi ratione libris tres*, 1602., I, 1.

⁹ *De regimine principum et rusticorum ad regem Cypri libri IV*, 1509., I, 13-14.

¹⁰ Hieronimus Osorius, *De regis institutione et disciplina libri VIII*, 1574., I.

¹¹ Pnz 6, 11, i 28.

(16) Briga o uzdržavanju tijela je ona u kojoj nadređeni brižljivo i pomno upravljaju svime što se tiče života podređenih, priskrbuju im korist, a odvrću tegobe.¹²

(17) Zaštita je zakonita obrana protiv nepravde i primjene sile, kojom nadređeni podređenima jamče sigurnost protiv povrede, nasilja ili bilo kakve ozljede nanesene njihovu tijelu, ugledu ili imovini, a nanesena se nepravda dopuštenim sredstvima osvećuje i nadoknađuje.

(18) Podanik je podređena osoba koja po odluci svoga nadstojnika ili poglavara, pod uvjetom da on ne izdaje bezbožne i nepravde zapovijedi, obavlja poslove vezane uz društveni život i pokorno ravna svojim životom i postupcima.

(19) Posebni zakoni [*propriae leges*] zakoni su osobiti za svaku zajednicu u kojoj se po njima vlada. Oni su u pojedinim vrstama zajednica drugi i različiti, kako već narav svake od njih zahtijeva.

(20) Zakoni po kojima se ostvaruje zajedništvo stvari, službi, poslova i postupaka jesu oni po kojima se blagodat i teret dijele između sužitelja [*inter symbiotos*] i njima povjeravaju, već prema potrebama i naravi pojedine zajednice.

(21) Katkad je zajedništvo [*communicatio*] veće i širega zamaha, katkad manjega opsega i uže, prema tome kako se čini da zahtijeva narav pojedine zajednice, ili prema tome kakav dogovor i uredba postoji među sužiteljima.

(22) Budući da je to tako, s pravom izjavljujem zajedno s Plutarhom¹³ da je država [*respublica*] najbolja i najsretnija onda kad dužnosnici i građani sve prilažu za spas ili boljitak države, a ne propuštaju niti preziru ikoga tko bi državi mogao biti od pomoći. A da trebamo tražiti i promicati dobrobit našega bližnjega upozorava nas čak i Apostol, u toj mjeri da bismo se dragovoljno trebali odreći vlastita prava kojim se štitimo od zla, zbog veće koristi za drugu osobu.¹⁴ Nismo, naime, rođeni za sebe same, nego pravo na dio našega rođenja polaže domovina, a na dio prijatelji.¹⁵

(23) Na to se odnosi cijeli drugi dio Deset Božjih zapovijedi: “Ljubi bližnjega svoga kao samoga sebe!” “Što želiš da ti drugi čine, čini i ti drugome!” I obratno: “Što ne želiš da drugi čine, to ne čini drugome!” “Časno živi, ne povrijedi nikoga, svakomu daj njegovu!”¹⁶ Mudar čovjek koji lišava državu svoje službe ili pak skriveno blago – komu to dvoje može biti od koristi?

(24) Iz toga se izvodi pitanje treba li pretpostaviti kontemplativan život (*ho bios theōretikòs kai filosofikòs*) aktivnom (*ho bios politikòs kai praktikòs*). Jasno je da je

¹² “Tko vrši starješinsku službu, neka je vrši brižljivo!” (Rim 12,8). “Ako se tko za svoje, osobito za ukupane, ne brine, zanijekao je vjeru; gori je od nevjernika.” (1 Tim 5, 8).

¹³ *De civitate administranda ad Traianum*.

¹⁴ Fil 2,4-6; I Kor 10,24; 12,25 i d.; Gal 1, 3; 5; 5,14; Rim 12,18; 20; 13,8; 10.

¹⁵ Cic. *De off.* 1, 22, 2.

¹⁶ Mt 19,19, 22, 39; 7,12.

čovjek društvena životinja koja se rađa da bi živjela u društvu s drugim ljudima i nije, kao divlje zvijeri, po svojoj naravi samotnjak, nije lualica poput ptica.

(25) Tako je i s pustinjacima: čovjekomrsci i bez domovine, žive bez stalnoga praga, ognjišta, doma i sjedišta – posve je jasno da su jadni tako sami, ni od kakve koristi ni sebi ni drugima. Naime, kako mogu pridonijeti boljitku svojega bližnjega ako se ne uključe u ljudsko društvo?¹⁷ Kako mogu činiti djela iz ljubavi, kad provode život izvan ljudske zajednice? Kako se može graditi Crkva i primjereno izvršavati ostale između Deset Božjih zapovijedi? Stoga s pravom kaže Keckermann da politika dovodi krajnji cilj svih ostalih nauka do najviše točke, i zato na temelju privatne sreće gradi javnu.¹⁸

(26) Bog je htio da ljude podučavaju i obrazuju ljudi, a ne anđeli.¹⁹ Zato je čak i On, najbolji i najveći, nejednako rasporedio svoje darove među ljude. Nije, naime, sve položio u jednoga, nego je svakome dao nešto drugo, kako bih ja trebao ono što je tvoje, a ti ono što je moje, pa je otud rođena nekakva nužda dijeljenja [*communicatio*] nužnih i korisnih stvari, a to zajedništvo [*communicatio*] ne može postojati osim u društvu i politički uređenom životu. Bog je stoga htio da ljudi međusobno trebaju tuđe usluge i pomoć, da se svi povežu prijateljstvom, kako ne bi druge smatrali bezvrijednima.

(27) Da jedan čovjek ne treba pomoć drugoga, kakvo bi to društvo postojalo, kakvo poštovanje, kakav poredak, kakav razum, kakvo čovjekoljublje? Svi, dakle, nužno imaju potrebu za tuđim iskustvom i uslugama i nitko ne živi sam za sebe.

Potrebe našega tijela i duše, kao i sjeme vrline usađeno u naše duše, raštrkane i rasute ljude skupili su na jedno mjesto. To su razlozi što su ljudi sagradili sela, stvorili gradove, osnovali akademije, građanskim jedinstvom i društvom sjedinili raznovrsno mnoštvo poljodjelaca, obrtnika, radnika, graditelja, vojnika, trgovaca, učenih i neukih. Tako, dok su jedni drugima pribavljali stvari, jedni su od drugih uzimali što im je manjkalo; svi su zajedno srastali u jedno javno tijelo koje zovemo državom i uzajamno se potpomazući radili u korist općeg dobra i zdravlja tog tijela. A da je tu bio pravi početak, isprva sela, a poslije i većih država koje su obuhvaćale velika područja, o tome nas uče najstariji spomenici povijesti, a isto tako nas uvjerava i današnje iskustvo.

(28) Ovome mišljenju protive se i život i nauk samotnjaka, monaha i pustinjaka, koji svoje krivovjerje i zabludu slabo brane pozivajući se na Lk 1, 80; 10, 41, Heb 11, 38 i 1 Kr; na takav život Sveto pismo gleda kao na prokletstvo.²⁰ Kajinu bratoubojici nametnut je lutalački i skitnički život kao kazna.²¹ Suprotni primjeri najpobožnijih ljudi koji su prihvatili djelatni život u zajednici postoje posvuda u Svetome pismu.

(29) Nadalje, iz toga što je rečeno zaključujemo da je djelatni uzrok političkog udruživanja suglasnost i sporazum između građana koji se udružuju. Formalni uzrok jest

¹⁷ V. Prop 4, 5-8 i komentar Francisca Junija u kojem navodi koristi života u društvu. V. i 1 Kor 12, 7 i d.

¹⁸ Bartholomaeus Keckermann, *Systema disciplinae politicae*, 1607.

¹⁹ Johannes Calvin (Jean Calvin), *Institutio christianae religionis*, 1559. (prvo izd. 1536.), IV, 3, 1.

²⁰ Pnz 28, 64; Ps 107, 144; Post 4, 14.

²¹ Post 4, 14.

udruživanje putem obostranog skupljanja i dijeljenja [*communicatio*], u kojem ljudi organizirani u društvo osnivaju, njeguju, održavaju i čuvaju zajedništvo ljudskoga života putem zajedništva stvari korisnih i nužnih za društveni život.

(30) Svršni uzrok politike jest udoban, koristan i sretan život i opće blagostanje, kako bismo vodili tih i spokojan život pobožno i časno, da se kod kuće provodi prava pobožnost i pravda među građanima, a vani obrana od neprijatelja i da uvijek i posvuda cvjetaju sloga i mir. Svršni je uzrok također očuvanje ljudskoga društva čija je svrha imati život u kojem ćeš moći bez grijeha i spokojno služiti Bogu.

(31) Tvarni uzrok politike su propisi o zajedništvu stvari, poslova i prava, koje prinosimo zajednici radi suživota i općeg boljitka društvenog života, odvažno, pravedno i čestito. A Aristotel naučava kako čovjeka sama njegova narav vuče da živi život u društvu i uzajamno dijeli dobra.²²

(32) Čovjek je, naime, životinja društvenija od svake pčele i od svakoga živog bića koje se udružuje u skupinu, i zato je čovjek već po svojoj naravi društveno biće, daleko više no što su to pčele, mravi, ždralovi i slične vrste koje se u jatima hrane i u jatima se brane. A budući da je sam Bog pojedinim bićima dodijelio prirodnu sposobnost da se čuvaju i pružaju otpor svemu što im je protivno, u mjeri koliko je to potrebno da mogu ostati zdravi i nepovrijeđeni, i budući da ljudi to nisu mogli postići raštrkani, usađen im je nagon da žive u skupinama i osnuju građansko društvo.

(33) Tako će ujedinjeni i povezani moći pomagati jedni drugima, lakše će brojnija skupina nego pojedinci nabavljati hranu, živjet će u većoj sigurnosti od divljih zvijeri i neprijatelja. Dakako, nijedan čovjek nije sam sebi dovoljan za dobar i sretan život. Dakle, nužda potiče na udruživanje, a oskudica za život nužnih stvari, koje se zahvaljujući međusobnoj pomoći i razboritim odlukama udruženih osoba stječu i međusobno dijele [*communicatio*], te već stvorene zajednice čuva. Stoga je bjelodano da je postojanje države [*civitas*], odnosno građanskog društva [*societas civilis*], prirodno i da je čovjek po svojoj naravi društveno biće i da potihom traži takvu zajednicu. A ako netko nije kadar živjeti u društvu, ili mu zbog obilja ništa ne treba, on se ne smatra dionikom države. Stoga je ili zvijer, ili Bog, kako kaže Aristotel.²³

Nadalje, i ono neprestano vladanje i pokoravanje u takvu društvenom životu u skladu su s prirodom.

(34) Naime, vladati, upravljati, biti podložan, usmjeravan i upravljan, sve su to prirodne djelatnosti proistekle iz međunarodnog prava [*ius gentium*], tako da “bi se svako drugo stanje činilo čudovišnim, ništa manje nego kad bismo vidjeli tijelo bez glave ili glavu bez udova poredanih prikladno i po zakonu, ili uopće bez njih. To, da ih drugi štite i čuvaju ponajviše je korisno onima koji ne mogu brinuti sami za sebe. Boljim se smatra onaj koji je sam sebi dostatan i koji drugima može biti od koristi, a što je više svoje dobro podijelio s drugima, to je bolji i istaknutiji član.

²² *Politika*, 1252a 24 – 1253a 38.

²³ *Politika*, 1253a 31.

(35) Nadalje, raznolikost ovoga svijeta tako je velika i čudesna, (...) da bi se u svojoj zbrci za kratko vrijeme uništio da ga ne veže svojevrstan sklad međusobne podređenosti i da njime ne upravljaju stalni zakoni podložnosti i upravljanja. Isto tako, u njemu ne bi mogli opstati tako raznovrsni dijelovi kad bi pojedini dijelovi htjeli obavljati svoje poslove sa svima bez razlike i bez obzira na druge. Sila bi u srazu s jednakom silom u vječitoj i nepomirljivoj neslozi sve upropastila, a u svojem bi propadanju povukla i tuđe, kojim nije znala upravljati, što se i ne pristoji.²⁴ I dok svatko misli živjeti kako ga je volja, mogao bi zanemariti načela poretka.²⁵ Napokon, očuvanje i trajnost svih stvari sastoji se od tog sklada upravljanja i pokoravanja.

(36) “Naime, kao što iz lire sa skladno napetim nejednakim žicama, nastaje ugodan zvuk i milozvučan napjev iz niskih, srednjih i visokih tonova, tako u državi postoji suglasje i društvo onih koji zapovijedaju i onih koji im se pokoravaju, što rađa slatkim i prikladnim suzvučjem staleža bogatih i siromašnih, zanatlija i obrtnika i ostalih osoba različita položaja. Ako dođe do sklada, postiže se hvalevrijedno, radosno i gotovo božanstveno suglasje, koje je trajnije. (...)”

(37) No ako su svi jednaki, a svaki bi pojedinac htio po vlastitu nahodanju vladati drugima, dok bi drugi odbijali da se njima vlada, odatle bi lako nastala nesloga, a iz nesloge raspad društva: ne bi bilo različitih stupnjeva časti ni zasluga, a uslijedilo bi to da upravo jednakost postane najvećom nejednakošću”, kako s pravom tvrdi Petar Gregorije.²⁶ Stoga se među znakove Božje srđbe ubraja stanje kad ne postoji sklad onih koji zapovijedaju i onih koji im se pokoravaju, vođa i pomoćnika.

(38) Još ovome dodajem kako je moćnijima i razboritijima urođeno da vladaju i zapovijedaju slabijima, kao što je, čini se, i slabijima urođeno da se pokoravaju. Tako kod čovjeka duh [*animus*] vlada nad tijelom, a um nad žudnjom, koja predstavlja pokoravanje. Tako muškarac, koji je istaknutiji, vlada ženom, koja je slabija i kao takva se pokorava. No čovjekovu oholost i divljaštvo treba zauzdati uzdama razuma, zakona i vlasti, kako se ne bi strmoglavio u bezdan propasti.

*Poglavlje IX – O crkvenom pravu suverenosti**

Dosad smo govorili o javnoj, pojedinačnoj i manjoj zajednici, a sada slijedi dio o univerzalnoj, javnoj i većoj.

(1) Univerzalna, javna, veća zajednica jest zajednica [*consociatio*] u kojoj se veći broj gradova i pokrajina obvezuje da će priznavati, ugovoriti, provoditi i braniti pravo

²⁴ Petrus Gregorius, *De republica*, XIX, I, 1, 7 i 16 i d.; I, 3, 12 i d.

²⁵ V. Suci 17,6, gdje se korijenom zla smatra to što nije bilo višeg upravitelja, a ista se stvar smatra kaznom u Iz 3.

²⁶ *De republica*, VI, 1, 5.

* Izvorni naslov poglavlja: *De iure majestatis ecclesiastico* – op. red.

vrhovne vlasti [*ius regni*]** uzajamnim zajedništvom [*mutua communicatio*] stvari, poslova, zajedničkim snagama i na zajednički trošak.

(2) Naime, bez ovakve pomoći i bez prava dijeljenja [*ius communicationis*] pobožan i pravedan život ne može se ustanoviti, živjeti ni očuvati u univerzalnoj zajednici.

(3) Zato se mješovito društvo sastavljeno djelomično od privatnih, prirodnih, nužnih i dragovoljnih zajednica, a dijelom iz javnih, zove univerzalna zajednica. To je u pravom smislu država [*politia*], kao u Platona, carstvo, kraljevstvo, republika, narod udružen u jedno tijelo i skupljen pod jednim pravom suglasnošću više simbiotičkih zajednica i zasebnih tijela, odnosno zajednica većeg broja tijela. Naime obitelji, gradovi i pokrajine postojali su po svojoj prirodi prije no kraljevstva, koja su iz njih nastala. Mnogi pisci razlikuju kraljevstvo i republiku, određujući kako je prva vladavina jednog čovjeka – kralja, dok je druga poliarhija optimata. No po mojem sudu, to razlikovanje nije dobro.

(4) Jer i kraljevstvo, naime, posjeduje narod, a kralj njime upravlja. Tako tvrdi i Ciceron, kako ga citira Augustin. “Država [*respublica*] je stvar naroda, bilo da njime dobro i pravedno upravlja jedan kralj, bilo nekolicina optimata, bilo sav narod.”²⁷ Naime, državom [*politia*] naziva se i grad i na ma koji način uređena zajednica, kao što su bile atenska, spartanska, židovska i rimska država, a najveći broj njih imao je i kraljeve.

Sada nam najprije valja razmatrati o članovima kraljevstva, potom o pravu vrhovne vlasti [*ius regni*].

(5) Članovima kraljevstva, odnosno te univerzalne simbiotičke zajednice ne nazivam pojedine ljude ni obitelji ili udruge [*collegia*], kao što je to slučaj u privatnoj i javnoj pojedinačnoj zajednici, nego više gradova, pokrajina i regija, koji se udružuju u jedno tijelo ustanovljeno na temelju uzajamnog povezivanja i zajedništva.

Pojedinci iz tih članova zovu se domaći [*indigenae*], stanovnici kraljevstva, sinovi kraljevstva. Njima nasuprot tu su stranci, tuđinci [*barbari*] koji ne sudjeluju u pravu kraljevstva, niti su dio kraljevstva. Pojedini građani, obitelji ili udruge nisu članovi kraljevstva kao što se ni daske, čavli i klinovi ne smatraju dijelovima broda, i kao što se kamenje, grede i cement ne smatraju dijelovima kuće. No manji i veći gradovi i pokrajine jesu članovi kraljevstva, baš kao što su i dijelovi broda pramac, krma i utroba, a bitni dijelovi kuće krov, zidovi i temelj, odnosno pod.

(7) Vezu u ovome tijelu i zajednici predstavlja obostrano zadana riječ, odnosno prešutno ili izričito obećanje članova države [*respublica*] o međusobnom zajedništvu po-

** Doslovno “pravo kraljevstva”. *Regnum* znači “kraljevstvo”, kao i “carstvo”, “kraljevsko dostojanstvo”; u općenitijem smislu pak označuje “vladu”, “upravu”, “najveću vlast”, “državu” (usp. *Latinsko-hrvatski rječnik za škole*, Zagreb: Naprijed, 1991., 7. izdanje, priredio Mirko Divković, str. 907-908). Sintagma *ius regni* ima smisao, opisno, “prava na vrhovnu vlast u državi”, odnosno “prava na vladanje kraljevstvom”. Ovo pravo se još naziva, kako i sam Althusius napominje, i “pravom suverenosti [*ius majestatis*], što znači, pravo višega položaja, odnosno više vlasti ...” (usp. infra). Otuda odluka da se *ius regni* ovdje prevodi kao “pravo vrhovne vlasti” – op. red.

²⁷ Ciceron, *Država*, III [usp. naše navedeno izdanje, str.: “Augustinov sažetak”, str. 134]; Augustin, *O državi Božjoj*, II, 21.

slova, pomoći, savjeta i zajedničkih prava, prema zahtjevima korisnosti i nužde univerzalnoga društvenog života u kraljevstvu. Na to se zajedništvo [*communicatio*] tjera čak i one koji mu se opiru. Ovo ne sprečava da se različite pokrajine pojedinog kraljevstva koriste različitim, zasebnim pravom, kako smo prethodno rekli u poglavlju o pokrajinama. S pravom je Platon rekao da je to povjerenje temelj ljudskoga društva, a njegovo je nepoštovanje kuga; to je povjerenje poveznica koja u slozi povezuje tako različite članove države. Jer, svrha obećanja tolikih različitih ljudi i staleža jest u tome što se različiti postupci pojedinaca tiču koristi i zajedništva države te da podređeni i nadređeni budu povezani stanovitom pravičnošću zakona (...)

(9) Što je zajednica više napućena, to je sretnija i sigurnija. Zato se pustošenje grada i kraljevstva ubraja među kazne. Korisno je i nužno imati velik broj, mnoštvo građana i u vrijeme mira i za vrijeme rata – za vrijeme rata, kako bi se zaustavila i potisnula snaznija izvanjska sila; malen broj građana, naime, nesreća i kuga lako i brzo još smanje i pogube. (...) U vrijeme mira mnoštvo naroda uvećava državnu blagajnu porezima, nametima, utrškom od kazni, svojim poslovima, trgovinom i dobrima (...)

(10) No ipak država ili regije prebogate stanovništvom imaju i teškoća, i izložene su mnogim nedostacima. Naime, velik broj i mnoštvo ljudi lako će sve potrošiti i iscrpiti, pa nastaje krajnja skupoća i oskudica. Mnogobrojnim narodom ne može se tako lako i dobro vladati, niti se između tolikih ljudi može tako lako sačuvati sloga, kao ni dobra uprava i zakonit poredak. U takvim državama mnogo je laskavaca, bogatstva i pokvarenosti, sve dok se bogatstvo smatra vrednijim od vrline, mito od pravde, plašljivost vrednijom od hrabrosti, zlo vrednijim od dobra. Jer, kao što željezo po svojoj prirodi stvara hrđu koja ga malo-pomalo izjeda, i kao što zrelo voće stvara crve koji ga pojedu, tako i moćna carstva bogata stanovništvom rađaju mnoge grijeha koji ih malo-pomalo satiru. Iskustvo svjedoči da iz moći nastaje samouvjerenost, a iz samouvjerenosti nemar; iz njega nastaje prezir, a iz njega pak slabljenje autoriteta, koje dovodi do gubitka vlasti. Moć također stvara bogatstvo, bogatstvo nasladu, a iz naslade nastaju svi grijesi, pa kad moć države raste, smanjuju se hrabrost i vrlina. Tako je Rimsko carstvo pod Augustom bilo na najvišem stupnju ugleda i dostojanstva. No pod Tiberijevom vlašću uvukli su se različiti užitci, a strasti su ugušile vrlinu, dok su je pod Kaligulom, Klaudijem i Neronom potpuno uništile. Prvo pod Vespazijanovom vlašću, a potom i pod Trajanovom i dvojice Antonina vrline su se oporavile, a zajedno s njima i dostojanstvo Carstva, no ubrzo su ipak, pod vlašću Domicijana, poslije Vespazijana i Tita, kao i pod Komodovom vladavinom poslije ostalih careva, posve propale, zajedno sa slavom Carstva.

(11) Iz ovoga je moguće zaključiti da država [*respublica*] srednje veličine može biti najbolja i trajna. Ona se, naime, može oduprijeti vanjskoj sili, a nije podložna gore navedenim slabostima, manje je muče osjećaji, strasti, pohlepa i častohleplje, i budući da je prisiljena biti sumnjičava glede moći svojih susjeda, ujedno je i prisiljena da bude oprezna. Primjer toga je Rimaska Republika koja je bila slobodna od mnogih grijeha kad je bila srednje veličine. Naprotiv, kad je bila velika, moćnija i mnogoljudna, kao za vrijeme Marija, Sule, Pompeja i Julija Cezara, vrvjela je grijesima i potresale su je najveće nevolje. A Mletačka Republika, budući da je ostala srednje veličine i strogim se zakonima suprotstavljala samovolji i iskvarenosti, traje najdulje, što je moguće reći i za spartansku državu.

(12) Takvi su članovi kraljevstva: pravo vrhovne vlasti [*ius regni*] jest ono pravo po kojem se članovi kraljevstva međusobno, kao jedan narod, udružuju i vezuju u jedno tijelo pod jednom glavom, sa svrhom da se ustanovi univerzalno blagostanje (*biarkeia*) i uredna državna uprava (*eutaksia*) na području kraljevstva.²⁸

Ovo pravo vrhovne vlasti [*ius regni*] još se naziva i pravom suverenosti [*ius majestatis*], što znači, pravo višega položaja, odnosno više vlasti u odnosu na ono dodijeljeno gradu ili pokrajini (...)

(15) Svrha toga, kako smo ga nazvali, prava vladanja, jest dobra namirenost (*biarkeia*), samodostatnost (*autárkeia*), uredna državna uprava (*eutaksia*) i dobar zakonit poredak (*eunomia*) u univerzalnoj zajednici. Ono sve postupke pojedinačnih i svih svojih članova upravlja u skladu s tom svrhom i propisuje im prikladne dužnosti. Zato se univerzalnom moći vladanja [*potestas imperandi universalis*] naziva ona koja ne priznaje višu, jednaku ili jednakovrijednu vlast. A vrhovno pravo univerzalne jurisdikcije je oblik i supstancijalna bit suverenosti [*majestas*], odnosno onoga višega položaja koji smo spomenuli, a kad se on ukine ili oduzme, suverenost propada (...)

(16) Narod, odnosno pridruženi članovi kraljevstva imaju ovlast [*potestas*] da ustanove ovo pravo vrhovne vlasti [*ius regni*] i da se na nj obvežu, kako dokazuje Vásquez na temelju Bartola i ostalih autora.²⁹ I u toj moći [*potestas*] raspolaganja, propisivanja, uređivanja, upravljanja i osnivanja svega, pojedinačnog i općeg, što je nužno i korisno (bez čega nijedno kraljevstvo ili univerzalna zajednica ne mogu opstati) sadržana je veza, duša i životni duh kraljevstva, i njegova neovisnost, veličina, uzvišenost i ugled.

(17) Dakle, dokle je god to pravo na snazi u kraljevstvu i upravlja političkim tijelom, kraljevstvo će živjeti i napredovati; kad se pak ukloni to pravo, urušava se i cijela ona simbiotička zajednica, ili postaje razbojničkom družinom, skupom zlih ljudi, ili iz jednoga kraljevstva nastaje više različitih kraljevstava, ili pokrajina.

(18) To pravo vladanja ili pravo suverenosti nije namijenjeno pojedinim članovima, nego svim članovima zajedno i cijelome ujedinjenom tijelu kraljevstva; kao što, naime, to pravo ne može ustanoviti jedan član, nego svi članovi univerzalne zajednice zajedno, tako se kaže da ono ne pripada pojedincima, nego svim članovima. Zato što pripada cjelini [*universitas*], ne pripada pojedincima, a ono što su dužnosti cjeline nisu i dužnosti pojedinaca.³⁰ Odatle slijedi da korištenje i posjedovanje ovoga prava ne pripadaju pojedinim osobama, nego svim članovima kraljevstva, koji uz međusobnu suglasnost mogu raspolagati i odlučivati o njemu, a ono što su jednom uredili, toga su se obvezni držati i izvršavati, ako se zajedničkom voljom ne odluči drukčije.³¹ Naime, kao što je cijelo tijelo u stanovitu odnosu prema pojedinim građanima, i kao što cijelo tijelo može

²⁸ 1 Sam 10, 25: "Na to Samuel objavi narodu kraljevsko pravo i zapisa ga u knjigu ..."

²⁹ Fernando Vásquez, *Illustrium controversiarum aliarumque usu frequentium libri tres*, 1559., I, 47; Bartolus iz Sassoferrata, *Commentarii (Digesta)*, I, 1, 9; I, 4, 1; I, 1, 5; XII, 6, 64).

³⁰ *Digesta*, III, 4, 7, 1.

³¹ Vidi Francis Hotman, *De antiquo iure regni Gallici*, 1585., I, 19 i 23; Fernando Vásquez, *Illustrium controversiarum lib.* I, 47.

zapovijedati svakom udu, zabranjivati mu ili ga usmjerivati, tako i narod vlada svakim pojedinim građaninom. Ovu usporedbu Vásquez odbacuje, što je loše.

(19) Takva vlast nad kraljevstvom [*potestas regni*], odnosno nad udruženim tijelima uvijek je jedna vlast, a ne više njih, kao što jedna duša vlada tijelom, a ne više njih. Izvršitelja ove vlasti može biti više, tako da pojedinci mogu sudjelovati u dužnostima, no ne i u cjelini vlasti. Ti pojedinci ne posjeduju vrhovnu vlast, nego svi istodobno priznaju jednu vlast u suglasju i u skladu s udruženim tijelima. Zato su pravnici zaključili da su prava vrhovne vlasti i suverenosti [*ius regni, ius majestatis*] nerazdruživa, nedjeljiva i međusobno povezana, tako da tko ima jedno od njih, ima i ostala³², inače bi se u jednoj državi uspostavile dvije vrhovne vlasti, a vrhovna vlast ne može imati vlast jednaku, višu ili veću od sebe. Isto tako, zapovijedanje i pokoravanje ne mogu se miješati. No ta se prava mogu u skladu sa zakonom povjeriti drugima, tako da netko drugi provodeći ih vrši dužnost vrhovnog magistrata.

(20) Mojem mišljenju da je kraljevstvu, odnosno univerzalnoj zajednici udijeljena vrhovna vlast [*summa potestas*] suprotstavio se Bodin, koji kaže da je pravo suverenosti, koje smo nazvali pravom vrhovne vlasti [*ius regni*], vrhovna i trajna vlast, koja nije određena ni zakonom ni vremenom.³³ Ja ne priznajem kao potrebno i istinito ništa od onoga što Bodin u tom smislu obuhvaća pojmom prava suverenosti. Vrhovna vlast nije, naime, ni trajna niti iznad zakona.

(21) Ona nije vrhovna zato što svaka ljudska vlast priznaje božanski i prirodni zakon kao viši. Vidi poslanicu Rimljanima: “Vlast ... služi Bogu za tvoje dobro.” Ako služi Bogu, ne može činiti ništa protivno odredbama i nalogima svojega Gospodina.³⁴ A apsolutna vrhovna vlast, slobodna od svih zakona naziva se tiranskom. Bartol kaže da je Cezar velik, ali je istina veća.³⁵ A Augustin piše: “Ukloniš li pravdu, što su kraljevstva do li velike razbojničke družine?”³⁶ U tome se i Bodin slaže s nama. On, naime, ne odriče vladavini božanskog i prirodnog prava vrhovnu, kako je naziva, vlast.

Naše se pitanje, dakle, tiče građanskog zakona i prava, to jest treba li mu onaj za koga se kaže da posjeduje vrhovnu vlast podrediti svoju vladavinu i časti. Bodin to nije čineći, a s njim i mnogi drugi. Po njihovu je mišljenju vrhovna vlast ona koja nije ograničena građanskim zakonom, nego je od njega oslobođena; ja to ne bih tako rekao. Oslobođiti vlast građanskog prava ujedno znači u stanovitu je smislu lišiti veze s prirodnim i božanskim pravom. Ne postoji i ne može postojati ijedan građanski zakon koji nema barem malo primjese prirodne i božanske nepromjenjive pravednosti. Ako neki zakon

³² Roland à Valle, *Consiliorum sive responsum liber I-IV*, 1571.-1576., knj. I, cons. 1, br. 138; Marko Antonije Natta, *Consilia sive responsa*, 1566., cons. 636 i 640; Charles Dumoulin (Molinaeus), *Commentarii in consuetudines Parisienses*, 1576., tit. 1, art. 8, glosa 4, br. 16 id.; Diego Covarruvias y Leyva, *Quaestionum practicarum earumque resolutionum libri tres*, 1556., 4.

³³ Svoje mišljenje o tome što je kraljevsko dostojanstvo opširnije objašnjava Jakob Bornitz (Bornitius) u knjizi *De majestate politica et summo imperio eiusque functionibus*, 1610.

³⁴ Rim 13, 4; vidi i Pnz 17, 18-20, Jš 1, 7 id.; Ps 119.

³⁵ Bartol iz Sassoferrata, *Commentarii* (Digesta IV, 4, 38).

³⁶ *O državi Božjoj*, IV, 4.

potpuno odudara od stava prirodnog i božanskog prava, ne treba ga nazivati zakonom, nego je krajnje nedostojan toga naziva; zakon, naime, nikoga ne može obvezati protiv božanske i prirodne pravednosti. Pa ako vladar donese opći građanski zakon koji je pravičan i pravedan, tko njega osobno može osloboditi tog zakona? Dapače, obvezuje nas mišljenje vrhovnoga zakonodavca da što god želimo da nam drugi ljudi čine, isto trebamo činiti njima.³⁷ No ako građanski zakon u nekim stavkama odstupa od prirodne pravednosti, tada ću dopustiti da vladar koji ne priznaje višu pravdu i pravičnost nego prirodnu i od Boga ne bude obavezan tim zakonom, i to u prvom redu što se tiče izvršavanja kazne nad samim sobom.³⁸

(22) Prihvatimo li u tom smislu da je vrhovna vlast oslobođena zakona, prihvaćam mišljenje Bodinovo, Petra Gregorija iz Toulousea, Cujasa, Doneauovo, Duarenovo i ostalih pravnika. No vrhovnu vlast nikako ne mogu pripisati kralju ili optimatima, a to mišljenje Bodin žestoko pokušava obraniti; s pravom je, kao svojstvenu, vrhovnu vlast moguće pripisati samo kakvu tijelu univerzalne zajednice, naime republici ili kraljevstvu. Iz toga tijela, nakon Boga, potječe sva vlast i prelazi na one koje zovemo kraljevima ili optimatima. Dakle, kralj, vladar i optimati priznaju to udruženo tijelo kao više, i ono ih postavlja, uklanja, zbacuje i razvlašćuje (...)

(23) Jer, ma kako je velika vlast koja se nekome udjeljuje, uvijek je manja od vlasti onoga koji je udjeljuje, i u tome se vidi kako je sačuvano prvenstvo [*praeeminentia*] i nadmoć onoga tko vlast udjeljuje. Iz čega proizlazi da kralj nema vrhovnu, trajnu niti od zakona slobodnu vlast, a kao posljedica toga njegova prava suverenosti nisu njegova vlastita, premda na temelju suglasnosti udruženoga tijela on njima upravlja i provodi ih. Prava suverenosti udjeljuju se drugome, prepuštaju i prelaze na nj samo tako da ne postanu njegova vlastita. Bodin zastupa oprečno stajalište, razlikovanjem između suverenosti kraljevstva i suverenosti vladara.³⁹

(24) Pa ako čak i prema Bodinu postoje dvije vlasti, kraljevstva i kralja, koja je od njih, molit ću lijepo, veća i nadređena drugoj? Ne može se nijekati da je veća ona koja uspostavlja onu drugu i koja je besmrtna po svome nositelju, to jest narodu. Manja je ona druga koja se nalazi kod jedne osobe i s njome umire. Kralj predstavlja narod, a ne narod kralja, kako ćemo objasniti malo dalje (pogl. XVIII., XIX.). Napokon, veća je vlast i moć mnogih nego pojedinca. I stoga bi čak i najviši vladar trebao podnositi račun za svoje vladanje, i ne bi smio kako ga je volja odbacivati ili smanjivati pokrajine, veće i manje gradove svojega kraljevstva, jer bi mogao biti zbačen (...)

(25) Preostaje da točno odredimo tu vrhovnu vlast koju smo pripisali političkom tijelu udruženom po pravu suverenosti, koje tijelo jedino polaže prava na tu vlast. Po momem je mišljenju ta vlast proistekla iz uzroka i cilja univerzalne zajednice, to jest iz koristi i nužde ljudskoga društvenog života (o čemu ćemo opširnije govoriti u XVIII.

³⁷ Mt 7, 12; Lk 6, 31.

³⁸ Ipak, Bornitz bez razlike smatra vladara podložnim građanskom zakonu, u onoj mjeri u kojoj se on može razmjerno prilagoditi vladaru. *De majestate politica*, I, 10.

³⁹ *De republica libri sex*, 1586., knj. I, 7 i 8. [usp. naše izdanje: Jean Bodin, *Šest knjiga o republici*, Zagreb: Politička kultura, 2002.].

poglavljju). Prema tome, osobine i narav moći i vlasti bit će to da se stara i brine za čistu korist i probitačnost svojih podanika. Nijedna vlast ne služi zlu, nego samo dobru, nije zato da šteti, nego da skrbi, pomaže podanicima i služi im na korist, a nije tu zbog samovolje i udobnosti vladajućih, kako kaže Fernando Vásquez.⁴⁰ Augustin piše kako vladati ne znači ništa drugo nego služiti drugima na korist, kao što roditelji vladaju djecom, a muž ženom.⁴¹ (...)

(27) Univerzalna se vlast naziva uzvišenom, prvom i vrhovnom, ne zato što bi bila oslobođena zakona ili neograničena, nego u odnosu prema njoj podređenoj partikularnoj, posebnoj, koja o njoj ovisi, iz nje nastaje i potječe i u pravo se vrijeme njoj utječe, i na određenim je mjestima uz nju vezana. Kao takva je dana univerzalnim upraviteljima ili posebnim pokrajinskim namjesnicima – njihovim zamjenicima, poslanicima, upraviteljima, zastupnicima i pomoćnicima. Svi oni samo primjenjuju i provode vlast na dobrobit drugih, ali je ne posjeduju, kako smo već rekli.

(28) To pravo vrhovne vlasti [*ius regni*] dvojako je: s jedne se strane tiče zdravlja duše, a s druge brine o tijelu. Religija se priznajući i štujući Boga brine o zdravlju duše, a briga o ovome životu odnosi se na tjelesna dobra. Treba upravljati molitve za kraljeve i za sve koji su na višem položaju, da mogremo provoditi tih i miran život pod njihovom vlašću u punoj pobožnosti i dostojanstvu.⁴² Bog nas uči da se odrekemo bezbožnosti i svjetovnih požuda te živimo umjereno, pravedno i pobožno u ovom svijetu.⁴³ Trebali bismo doista živjeti umjereno u odnosu prema sebi samima, pravedno u odnosu na bližnjega i pobožno prema Bogu. Pobožnost je vrlina uzeta s prve ploče Deset Božjih zapovijedi, a pravednost s druge. Polibije kaže da je poželjno i čvrsto stanje u državi ono u kojem se provodi častan i nepovrijeđen život, a u javnome životu vladaju pravda i blagost.⁴⁴

(29) I jedan i drugi vid prava vrhovne vlasti [*ius regni*], koje smo, dakle, spomenuli, sastoje se od univerzalne simbiotičke zajednice i njezine uprave. Prvo ćemo govoriti o univerzalnoj simbiotičkoj zajednici, a potom o njezinoj upravi (u poglavljju XVIII i dalje).

(30) Univerzalna simbiotička zajednica [*communio symbiotica universalis*] jest takva zajednica u kojoj članovi kraljevstva, odnosno univerzalne zajednice međusobno dijele [*communicatio*] sve što je za tu zajednicu potrebno i korisno, a uklanjaju i miču sve što je tome protivno. Stoga se može smatrati da je to pravo vrhovne vlasti [*ius regni*] *bionomikón*, jer se stara za život, i da je *koinōnikón*, jer se tiče zajedništva i suživota.

(31) Univerzalna simbiotička zajednica kraljevstva je crkvena i svjetovna. Prvoj odgovaraju vjera i pobožnost, odnosno cijela prva ploča Deset zapovijedi, koje se tiču spasa duše i života vječnoga. Potonjoj odgovara pravda koja svakome dodjeljuje ono što

⁴⁰ *Illustrium controversiarum libri I*, 26 i 45.

⁴¹ *O državi Božjoj*, XIX, 15.

⁴² 1 Tim 2, 20.

⁴³ Tit 2, 12.

⁴⁴ Polibije, *Povijesti*, VI, 47.

zaslužuje, a to je druga ploča Deset zapovijedi, koja se tiče uživanja tjelesnih dobara i ovoga života. U prvoj sve smjesta treba upravljati k slavi Božjoj; u drugoj sve ka koristi i dobrobiti naroda udruženog u jedno tijelo.

(32) To su dva temelja svake dobre zajednice, a kad se počne od njih udaljavati, sreća kraljevstva odnosno univerzalne zajednice slabi (...)

(33) Crkvena zajednica kraljevstva jest zajednica u kojoj se ustanovljavaju, prihvaćaju i dijele sredstva uz pomoć kojih se, prema njegovoj vlastitoj volji, javno ustanovljuje i održava Kristovo kraljevstvo na cjelokupnom području te univerzalne zajednice, a na slavu Božju i vječito blagostanje kraljevstva. Otud se to crkveno i svećeničko pravo suverenosti kraljevstva [*ius majestatis regni*] zove Jehovinim poslom.

(34) To, dakle, crkveno pravo zajednice [*ius communionis*] promičući pobožan život unutar granica kraljevstva čini da na ovome svijetu spoznamo i štujemo Boga.

(35) To je svećeničko, odnosno crkveno pravo pravilno uspostavljeno na području kraljevstva onda kad se u pojedinim gradovima i pokrajinama, odnosno članovima kraljevstva, ustanovi, provodi i održava isto javno, iskreno i prema volji Božjoj ustanovljeno bogoštovlje, i kad o njemu brigu vodi cjelokupna univerzalna zajednica.

(36) Ta se briga očituje ponajprije i osobito u javnom uvođenju, uspostavljanju i održavanju vjere i iskrena bogoštovlja, kako je potvrđeno u Svetomu pismu, na području kraljevstva i svih njegovih gradova i pokrajina, prema riječima iz Matejeva evanđelja: “Najprije tražite kraljevstvo Božje!”⁴⁵ Jer “početak mudrosti je strah Gospodnji!”⁴⁶ Svi su članovi kraljevstva, zajedno i pojedinačno, obvezni ispovijedati tu vjeru i bogoštovlje (...)

(37) No o pravoj i čistoj vjeri i bogoštovlju ne trebaju odlučivati ljudi, to jest većina građana, na temelju svojeg broja ili glasovanja, nego sama Riječ Božja u skladu s vjedom.

(38) Javne škole služe tome da se sačuva i među potomcima širi istinita vjera, da se oblikuju život i običaji građana te stekne znanje slobodnih vještina. One se otvaraju na području države u pojedinim gradovima i pokrajinama, kako bi profesori i učitelji plemenitih nauka u njima javno podučavali, dijelili nagrade i časti prema zaslugama i prepuštali svojim učenicima naslove magistra, diplomiranog stručnjaka ili doktora, kako ih zovu.

(39) U tim se školama znalački, iz Svetoga pisma i slobodnih humanističkih znanosti, mladeži usađuje sjeme pobožnosti i vrlina, da bi iz njih izišli dobri građani, prije svega istinski pobožni, odvažni, pravedni i trezveni. (...) Osim toga, u tim se školama čuva ključ svakoga znanja i nauka, u njima se traži odluka i rješenje svih dvojbi, u njima se otkriva put spasenja. Kakve nam vođe i građane pruži škola, takve će imati Crkva i država. (...)

⁴⁵ Mt 6, 33.

⁴⁶ Ps 111, 10.

(41) Očuvanja vjere, bogoštovlja i Crkve tiče se i njihova obrana protiv svih rušitelja i preziratelja. Zato postoje pravo i ovlasti da se ponovo uspostavlja neokaljana bogoštovlje, da se izvan vlastitih granica izbacuju oni koji su se udaljili od neokaljane vjere i da se građani, odnosno stanovnici kraljevstva javnim ukazima, pa čak i vanjskom snagom natjeraju na štovanje Boga. S druge strane, štovatelji pravoga Boga u kraljevstvu se brane i štite, čak i ako ih je manje i ako je više onih koji ispovijedaju drugu vjeru (...)

(42) Ipak, smatra se, ne treba doći do vjerskoga raskola ili dopustiti istupanje iz Crkve samo zbog neke pogreške, sakramentalnog ili nekog drugog razloga, sve dok se zadržao temelj vjere, pa makar netko tome prišao drukčije, ljudske misli (...) “Slabog u vjeri primajte u svoje društvo!”⁴⁷ Apostol Pavao priznao je za braću one koji su prilazili mesu žrtvovanom idolima i koji su oskvrnjivali večeru Gospodnju i griješili u vezi s uskrsnućem.⁴⁸ “Ako jedan drugoga grizete i izjedate, pazite da se međusobno ne istrijebite!”⁴⁹ Krist je primio k sebi učenike nejake i grešnike, proste, neuke i zabludjele.⁵⁰ Evandjelje je usporedio s mrežom u koju se ne hvataju samo dobre ribe, već i ostalo⁵¹, i zabranjuje da se korov iščupa s pšenicom.⁵² “U velikoj kući ima ne samo zlatnih i srebrnih posuda, nego i drvenih i zemljanih – jedne su za plemenitu, a druge za neplemenitu uporabu”.⁵³ Crkva se uspoređuje i sa žitnicom u kojoj ima zrnja i pljeve, gozdom na kojoj su dobri i zli uzvanici, s deset djevoja, stajom u kojoj se nalaze i ovce i koze.⁵⁴ Ipak, valja paziti na umjerenost, kako kaže Aretius.

(43) Na jedan način valja postupati s tvorcima raskola i onima koji su se javno odcijepili, a na drugi s onima koji su zavedeni žarom pobožnosti i kakvom jednostavnom gorljivošću. Najgore se postupa kad se čak i oko najneznatnijih pitanja traži potvrda svačijeg mišljenja i, ako svi ne potvrde, spremaju se munje, krivovjerja, sljedbe, izopćenja, čak i zatvor i smrt. Naime, nikad se nije pojavio nijedan um tako savršen da bi se s njegovim sudom složila mišljenja svih učenjaka. To potvrđuje Aretius kad tvrdi da, ako postoji suglasnost oko glavnih stavaka vjere, ništa ne priječi kršćane da se razlikuju u mišljenjima.⁵⁵

(44) Jasno, ne treba trpjeti ljude koji su otvoreno i javno neznabošci, koji uvode nered, koji ruše poglavare, koji pokreću nepotrebne ratove, koji podržavaju otvorene opačine, koji niječu propise nužne za spas, krše ih ili dovode u pitanje.

⁴⁷ Rim 14, 1.

⁴⁸ I Kor 8, 9 i d.; 11, 20 i d.; 15, 12 i d.

⁴⁹ Gal 5, 15.

⁵⁰ Zaharija Ursinus, *Dispositiones*, II, na kraju; Benedikt Marti (Aretius), *Problemata theologica continenta praecipuos nostrae religionis locos*, 1573., I, mj. 9. i 58 i d.

⁵¹ Mt 13, 47.

⁵² Mt 13, 29.

⁵³ II Tim 2, 20.

⁵⁴ Mt 3, 12; Mt, 22, 1 i Lk 14, 16 id.; Mt 25, 1; Mt 25, 32 i d.

⁵⁵ *Problemata theologica* I, mj. 58.

(45) Ne treba, dakle, dopustiti da svi slobodno uživaju u svojoj vjeri ako je u potpunosti protivna kršćanskoj. Jer, kao što je Bog jedan, tako je i jedan propis o tome kako štovati Boga, koji nam je Bog predao i izvan kojega je nemoguće svjediti se Bogu. Nema zajednice između svjetla i tmine, Krista i đavla. Ako je Jahve vaš Bog, zašto ga ne slijedite? Bog je želio da se prekršitelji pravovjerja okrutno kazne i stoga je postavio poglavara-zaštitnika kome je povjerio zaštitu i obranu pobožnih. (...) Slobodoumlje je u sukobu s vjerom, čini je nesigurnom i uvodi više vjera, više crkava i to različitih, idolo-poklonstvo i neznaboštvo. Osim toga, raznolikost uništava jedinstvo. “Tko nije sa mnom, taj je protiv mene.”⁵⁶ A o tome do koje granice službenici u svojem kraljevstvu mogu čiste savjesti trpjeti ljude koji u bilo kojem pitanju odstupaju od istinite vjere, raspravljat ćemo u XXVIII. poglavlju pod naslovom *O upravljanju Crkvom*.

S latinskoga prevela

Gorana Stepanić

Stručna redakтура

Dragutin Lalović

⁵⁶ Lk 11, 23.

Johannes Althusius

POLITICS

Summary

The essay consists of two parts. The first part deals with the fundamental concepts of political science: what is politics, what is its subject and its purpose; the nature of human beings as social or political (simbiotic) beings; the nature of authority and law in the function of maintaining and developing people's natural sociability in the political community. In the second part, the author looks into the character of political community or state as a universal simbiotic community, as a community of communities (particular public associations – towns and provinces, which are communities of simple and private associations – the families of associations). The author analyses the definition of the universal simbiotic community (which the author calls a kingdom or at times a republic), the right to sovereignty (*ius majestatis*) or the right of supreme authority (*ius regni*), that unalienably belongs to the people or the entire political body.

Key words: political association, community (*communicatio*), simbiotic community, sovereignty